

osvrti

PETA INTERNACIONALNA KONFERENCIJA ISTORIČARA RADNIČKOG POKRETA U LINCU

Internacionalna konferencija istoričara radničkog pokreta u Lincu (Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung), koja se jedanput godišnje održava redovno već po peti put, afirmisala se kao institucionalirani i eminentni naučni skup, na kojem se okupljaju istoričari iz velikog broja evropskih i nekih američkih, afričkih i azijskih zemalja. Organizacija ovog skupa započeta je na inicijativu Radne zajednice za istoriju austrijskog radničkog pokreta u Beču, (Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung im Österreich), odnosno nekoliko njenih izvanredno vrijednih članova i uz svesrdnu materijalnu pomoć opštine Linc i Radničke komore Gornje Austrije. Od malobrojnog skupa u početku, Lincerska konferencija je po broju učesnika, obimu tematike koja se raspravlja, broju referata i komunikacija na njenim posljednjim zasjedanjima prevazišla očekivanja i materijalne mogućnosti njenih inicijatora. Zbog toga su pripremanje Pete konferencije finansijski pomagale brojne naučne institucije čiji su saradnici učestvovali u njenom radu, prije svega iz Austrije, a prvi put znatnu finansijsku pomoć pružio je i UNESKO. Treba očekivati da će ta podrška institucija i još veća pomoć UNESKO-a, ubuduće biti još veća, pogotovo kada se ima u vidu izvanredan značaj ovog skupa na kojem istoričari iz raznih zemalja — istočnih, zapadnih, nesvrstanih, na naučnoj osnovi razmjenjuju gledišta o vrlo značajnim problemima, — iz istorije međunarodnog radničkog pokreta i nacionalnih radničkih pokreta, — koji do sada nisu objašnjeni ni obrađeni.

Peta Lincerska konferencija održana je od 16. do 20. septembra 1969. godine pod pokroviteljstvom gradonačelnika Linca Theodora Grilla. Na njoj je učestvovalo 95 naučnih radnika koji se bave istorijom radničkog pokreta, iz Austrije, Belgije, Bugarske, Cehoslovačke, Francuske, Holandije, Jugoslavije, Mađarske, Norveške, Njemačke Demokratske Republike, Rumunije, Savezne Republike Njemačke, Sovjetskog Saveza, Švajcarske i Švedske, kao i iz Kanade i Madagaskara. Po već ustaljenoj praksi i na ovoj konferenciji na dnevnom redu je bila jedna istoriografska i jedna metodološka tema.

Na Petoj konferenciji raspravljano je o jednoj vrlo interesantnoj istorijskoj tematici — Držanje radništva uoči i na početku prvog svjetskog rata (Die Haltung der Arbeiterschaft vor und zu Beginn des I. Weltkrieges). Njena interesantnost leži u tome što je u dosadašnjoj istoriografiji vrlo malo tretirana i što je pitanje rata kao društvenog fenomena i stavova prema njemu u pojedinim društvenim slojevima i njihovim političkim organizacijama i dan-danas aktuelno i zanimljivo. Držanje radništva i njegovih organizacija u momentu izbivanja prvog svjetskog rata posebno je interesantno kada se imaju u vidu njihova stanovišta u godinama koje su prethodile tom ratu, kada je stvarnost imperijalističkih suprotnosti pritiskivala savremeno društvo, prijeteci mu permanentno izbijanjem ratnih sukoba velikih razmjera. U tom periodu su radničke političke organizacije, putem štampe i drugih oblika propagande, na stranačkim kongresima i u međunarodnim okvirima na kongresima Druge internacionale — Štutgartskom 1907, Štokholmskom 1910. i Bazelskom 1912. godine, — ispoljavale snažnu antimilitarističku i antiratnu aktivnost. A onda je došao 4. avgust 1914. godine kada je Socijaldemokratska partija Njemačke kao najuticajnija i naj snažnija u Drugoj internacionali, a ubrzo poslije nje i sve druge socijaldemokratske partije zaraćenih zemalja, izuzev ruske i srpske, glasale za ratne

kredite vlada svojih zemalja i na taj način unijele zabunu i dezorijentaciju među svoje članstvo i radništvo uopšte.

O toj interesantnoj tematici konferenciji su podnijeli vrlo zanimljive referate Prof. dr Georges Haupt iz Pariza: Rat ili revolucija (Krieg oder Revolution); Dr Janos Jemnitz iz Budimpešte: Međunarodni radnički pokret poslije izbijanja rata 1914 (Die internationale Arbeiterbewegung nach dem Kriegsausbruch 1914) i dr Rudolf Neck iz Beča: Držanje radništva na početku prvog svjetskog rata (Die Haltung der Arbeiterschaft zu Beginn des ersten Weltkrieges). Referati su naišli na veliko interesovanje učesnika, mnoga dopunska objašnjenja dali su brojni koreferati, a i jedni i drugi bili su predmet istupanja preko 30 učesnika u diskusiji.

Značajno je bilo i razmatranje metodološke teme: Memoari za istoriju radničkog pokreta (Memoiren zur Geschichte der Arbeiterbewegung). O toj tematici podnijeli su referat Prof. dr Frits de Jong i dr Leo van Rossum iz Amsterdama, a nekoliko učesnika podnijeli su koreferate o ovoj građi i načinu njenog korištenja u svojim zemljama, dajući i uopštena mišljenja o memoarskoj građi kao istorijskom izvoru.

Referat Georgesa Haupta predstavlja, u stvari, teoretsko razmatranje pitanja promjene »radničke politike« u momentu izbijanja rata. Autor to pitanje razmatra imajući u vidu činjenicu da ono već preko četrdeset godina izaziva ideološku polemiku koja još uvijek nije izgubila na svojoj »zajedljivosti« kada su u pitanju dva suprotna idejna pola radničke klase — radikalno lijevi i krajnje desni. Haupt pleđira da to pitanje promjene i odgovornosti za promjenu u »radničkoj politici« prema ratu treba istraživati sa punom savjesnošću da bi se moglo objektivnije suditi o tome da li je radničkoj klasi ostalo da podrži ratnu politiku vlada svojih zemalja ili su postojali uslovi za revoluciju. Međutim, po Hauptu to je jedan kompleksan problem koji se ne može generalisati i on istoričara ovog vremena stavlja u položaj strpljivog istraživača. Jer, kada se postavlja pitanje promjene politike, onda se odmah nameću i druga pitanja — »kada i kako« te »ko i zašto« je doprinio da se stvar tako odigrala. Ta pitanja ne treba samo ideološki objasniti, imajući u vidu same činjenice trenutka promjene politike, nego ih treba i istorijski dovoljno osvijetliti.

Haupt smatra da 4. avgust 1914. godine, — dan kada je parlamentarna frakcija Njemačke socijaldemokratske stranke glasala za ratne kredite i time prihvatila »Svetu alijansu« kao vodeću snagu u ratu, — označava dva različita momenta i dva problema koji se međusobno prožimaju: prvo, propast Druge internacionale, to jest njenau nemoć da bilo šta učiniti na sprečavanju rata među narodima, i drugo, poraz internacionalizma, to jest saglasnost sa ratom i njegovo pozitivno potpomaganje od strane velike većine socijalista. U okviru tog cjelokupnog procesa 4. avgust značio je jedan markantni momenat, ali ipak ni krajnju, ni izlaznu tačku procesa. U stvarnosti, već sa sjednicom Biroa internacionale 29. i 30. jula, ona je prestala egzistirati. Tek što su se delegati ove sjednice razišli i vratili u svoje zemlje, sve pretpostavke sjednice Biroa su pale, jer su se događaji naglo odvijali nasuprot. Poslije ubistva Jaurès-a, a pogotovo dan kasnije — 1. avgusta — kada su Njemačka i Francuska proglasile opštu mobilizaciju, postalo je jasno da Internacionala neće više biti kadra djelovati ni kao institucija ni kao kolektivna snaga. To je i bio razlog da su od 1. avgusta nacionalne sekcije Internacionale morale same djelovati, bez direktiva, bez zajedničke, međusobno utvrđene taktike. Haupt se ovdje, s obzirom na teoretski pristup ovom pitanju, ne upušta u razmatranje uslova i mogućnosti pojedinih partija za takvo djelovanje niti uslova kakve je ratno stanje nametnulo pojedinim partijama.

Autor ukazuje, također, da su događaji od 1. do 4. avgusta, iako kratkotrajni, predstavljali snažan faktor koji je pospješio podjelu i udaljavanje socijalističke većine od revolucionarne manjine u Internacionali. On podstiče na ispitivanje koliko su fatalna rezignacija, dezorijentacija, neočekivano iznenađenje i drugi momenti, karakteristični za stanje u međunarodnom radničkom pokretu krajem jula i početkom avgusta 1914. godine, uticali da se on ne ujedini u traženju mirnog izlaza iz ratnog sukoba. U vezi sa svim tim Haupt ukazuje na dvije vrste objašnjenja kojima se stalno, već pedeset godina, samo dodaju nove pojedinosti. Prva vrsta objašnjenja jeste da je riječ o izdaji koju su učinile rđom oportunistima nagrižene vođe na taj način što su prekršili zavjete svih značajnih skupova Internacionale, i tu Haupt odmah ukazuje da već sama riječ »izdaja« postaje izvor polemike, da je to jedna etička i neistorijska kategorija, da to nije objašnjenje nego osuda i da je treba preispitati. Druga vrsta objašnjenja koja, također, izaziva polemiku jeste tvrdnja da su se vođe Internacionale krajem jula 1914. godine našle

pred dilemom: ili braniti domovinu i odreći se revolucije ili spasiti partije očuvanjem njihovog internacionalističkog karaktera. U vezi sa ovim ključnim pitanjima Haupt je potencirao i niz drugih zanimljivih i interesantnih pitanja koja će tek morati dobiti objašnjenja istraživanjima o stanju u Internacionali i u njenim pojedinim članicama uoči, za vrijeme, i poslije izbijanja prvog svjetskog rata.

Janos Jemnits ističe u svom referatu da izučavanje prvog svjetskog rata nije samo predmet interesovanja istoričara nego i čitave javnosti. To dolazi, po Jemnitsu, otud što je ovaj problem izazvao interes mnogih društvenih grupa i pojedinaca, što su poslije rata nastupili novi momenti i na pozornicu došle nove sile — mjesto dinastija došle su republike, — a predmet intenzivnijeg istorijskog interesovanja postale su ne samo zemlje Evrope, nego i kolonije koje mijenjaju svoj odnos prema velikim silama. U ovim velikim promjenama radnička klasa zauzima značajno mjesto. Otud autor podstiče da se pitanje stavova radničke klase prema ratu osvijetli sa raznih strana i zahtijeva širu diskusiju o toj tematici.

Ipak, najveći dio referata, Jemnits je, kao istoričar, posvetio stanju u radničkom pokretu poslije izbijanja prvog svjetskog rata. U tom svjetlu on pokreće neka načelna pitanja kao što je »neočekivanost (iznenađenje) i njeno potresno djelovanje na radnički pokret«, a zatim nadohvat prikazuje stanje u partijama neutralnih zemalja; vodeći vrh, srednje kadrove i članstvo u nekim većim partijama, čiji su stavovi davali ton i obilježje držanju Internationale; ulogu i položaj inteligencije u partijama Austrije, Mađarske, Njemačke, Francuske, Italije, Belgije, Srbije, Engleske, Bugarske, Rumunije, zatim u ruskoj i poljskoj partiji; držanje žena i omladine pod uticajem socijaldemokratskih partija; te stanje na frontovima i njegov uticaj na radnički pokret. Naravno, autor je sva ova pitanja isticao više kao probleme koje treba svestranije obraditi, ne pretendujući da im dâ punija, a pogotovo ne cjelovita objašnjenja. Kod Jemnitsa se pomalo osjeća nota klasificiranja vodećih ljudi u pojedinim partijama na one koji su »izdali« radnički pokret i na one koji to nisu učinili, ali ta nota nije kategorična.

Rudolf Neck je svoj referat izložio u vidu teza koje sadrži mišljenje autora a i sažete ocjene dosadašnjih historiografskih radova o držanju radništva, socijaldemokratskih stranaka i njihovih rukovodstava na početku prvog svjetskog rata, s posebnim osvrtom na ovo stanje u austrijskom radničkom pokretu. Ni Neck, kao ni dvojica prethodnih referenata, ne pretenduje na čvrste ocjene i deciderane zaključke o ovim problemima i u svojim tezama više podstiče na diskusiju i ukazuje na potrebu daljnjih izučavanja. Autor smatra da je rascjep u radničkom pokretu predstavljao najveću smetnju u njegovom jedinstvenom antiratnom djelovanju, a da kon 1914. godine predstavlja, opet, jednu od najvećih kriza, — koja je pogodila radnički pokret. Prije svega, vodama do 1914. godine pripada jedan dio odgovornosti za veliko prolivanje krvi, smatra Neck, zbog toga što su dugo vremena vodili radnički pokret u znaku humanističkih i pacifističkih ideja. Ali pri istraživanju ove problematike u tadanjem podijeljenom svijetu, pa i ocjeni stepena ove odgovornosti, istoričari se moraju osloboditi emocionalnih elemenata i uticaja sadašnjosti, jer, njihov zadatak je da svoje ocjene baziraju na činjenicama, — odstranjajući »šlajere« agitacije i legende. Prema autoru, kategorije kao, npr., »izdaja«, ne mogu voditi dalje u istraživanju. Neck, dalje, ističe da se za mnoge specifične postupke i probleme u radničkom pokretu u vrijeme izbijanja prvog svjetskog rata odgovor mora tražiti u sociološkim, psihološkim i političkim fenomenima. Tek ako se mogu objasniti pojave preokreta od klasne borbe ka lojalnosti, od antimilitarizma ka podršci ratne politike, od internacionalizma ka socijalsocijalizmu i drugim. Također je značajno da istoričari u daljim istraživanjima preispitaju široko rasprostranjeno shvatanje da su se vode radničkog pokreta 1914. godine rukovodile u svojim odlukama raspoloženjem i držanjem radničkih masa koje su tada, kao i druge klase, bile zahvaćene talasom šovinizma. Na austrijskom primjeru autor ukazuje da su socijaldemokrati, s obzirom na njihov položaj u parlamentu utvrđen i čuvan ustavom, morali glasati za ratne kredite, a da je i šovinizam, koji je plavio društvo naročito putem štampe i uz to potencirano strahom od ruske »lavine«, odnosno pobjede ruskog reakcionarnog carizma, — uticao na stavove socijaldemokrata. Taj momenat je na isti način djelovao u Zapadnoj Evropi u pogledu »kajzera« i prusko-njemačkog militarizma i imperijalizma, ističe Neck. Međutim, ovdje se odmah postavlja pitanje da li je moguć toliki uticaj mase na rukovodstvo, kad se masa nije bila ni izjasnila, što argument šovinizma radništva kao objašnjenje dovodi u sumnju. Neck ističe kao značajno pitanje — da li je bio moguć generalni štrajk, pa pozivajući se na realizam rata i ratnog stanja, ukazuje da su pojedini autori već ranije tvrdili da on nije bio

moguć, isto onako kao što i Haupt tvrdi da se pred alternativom — rat ili revolucija — jedan široki revolucionarni pokret u uslovima rata nije mogao provesti. I u Neckovom referatu su tretirana, pored ovih, i druga brojna pitanja koja je autor ostavio bez definitivnijih odgovora ili ih je samo apostrofirao kao značajne za daljnja istraživanja.

Na prvu temu konferencije podnesena su dva koreferata iz okvira istorije međunarodnog radničkog pokreta. Timur Timofejev iz Moskve pripremio je koreferat: Lenjin i radnički pokret u Zapadnoj Evropi na početku prvog svjetskog rata, a Ahir Iskanderov, također iz Moskve, koreferat: Lenjin i Cimervaldski pokret. O stanju u radničkom pokretu u pojedinim zemljama uoči i na početku prvog svjetskog rata i stavovima pojedinih socijaldemokratskih partija prema ratu podnijelo je koreferate više učesnika konferencije: Goldberger Nicolae iz Rumunije, Erenyi Tibor iz Mađarske, Cervendineva Marija Sokolova iz Bugarske, Sergije Dimitrijević i Nikola Babić iz Jugoslavije, Schumacher Horst iz Njemačke Demokratske Republike, a značajne priloge te vrste u diskusiji dali su i brojni drugi učesnici.

Obimna istorijska sadržina u referatima, koreferatima i diskusijama, predstavlja sigurno nove značajne dimenzije objektivnijeg osvjetljavanja pitanja stanja i stavova u međunarodnom radničkom pokretu i njegovim nacionalnim dijelovima prema izbijanju prvog svjetskog rata. Vrijednost tog materijala moći će se potpunije ocijeniti kada se objave integralni tekstovi. Ali već sada se može reći da će biti potrebno uložiti još mnogo napora da se u ovom pitanju dođe do pune istorijske istine i da se odgovori na mnoga hipotetična ili tek nabačena pitanja.

Metodološka tematika razmatrana na Petoj Lincerskoj konferenciji pobudila je interesovanje svih učesnika. Frits de Jong i Leo van Rossum su svoj referat: Značaj memoara za istoriju radničkog pokreta, priredili kao izvrsni poznavaoци grade ove vrste i metodološkog pristupa toj građi. U referatu autori su dali uopštena zapažanja i ocjene memoara koja su vrlo karakteristična: većina autora memoara ne piše svoju biografiju, (od 100 samo 18), već čine pokušaje da daju istoriju svoga pokreta; memoarima se koristimo kao izvorima kad ne nalazimo mnogo drugih izvornih dokumenata; memoari su konjunktorni, komercijalni i imaju politički prizvuk, pa ih moramo kritički posmatrati i ocijeniti šta je to u njima konjunktorno, a šta su istorijske činjenice i mora se imati u vidu subjektivni karakter grade ove vrste i ocijeniti koliko je autorovo upoređivanje šta je bilo »tada« a šta »sada« uticalo na objektivno prikazivanje činjenica. Bez obzira na to što se u memoarima daje prikaz pokreta uopće, obično je to, zapažaju autori referata, sadržina o ličnim iskustvima i pogledima — jedan životni izvještaj. Zanimljiva su zapažanja autora i o praktičnoj upotrebi memoarske grade i literature u kojima se na brojnim primjerima pokazuje dobar ili loš primjer njihovog korištenja u istoriografiji.

Vrijeme provedeno na Petoj Lincerskoj konferenciji predstavlja pet dana priyatne radne atmosfere dopunjene međusobnim upoznavanjem i razmjenom iskustava u naučnom radu. Vrijedni organizatori su to vrijeme popunili izletima u St. Florian i Mauthausen, obilaskom grada Linca i njegove gigantske željezare.

Svih pet Lincerskih konferencija, do sada, akumulirale su izvanredno značajna naučna saznanja iz istorije međunarodnog i pojedinih nacionalnih radničkih pokreta. Ona će postati stalni vrijedni fond istorijske nauke kada naučnoj i široj javnosti budu prezentirani protokoli Lincerskih konferencija, čije objavljivanje je započelo zahvaljujući finansijskoj pomoći UNESCO-a i brojnih naučnih institucija, takva pomoć i od strane institucija koje se bave najnovijom istorijom u našoj zemlji ne bi trebalo da izostane.

Zaključeno je da se sljedeća Šesta internacionalna konferencija istoričara radničkog pokreta u Lincu održi od 15. do 19. septembra 1970. godine. Raspravljace se o temama: Politika i ciljevi radničkih partija u prvom svjetskom ratu i o Istoriografiji Pariške komune.

Nikola BABIĆ